

Sygn. akt III U 559/21

## WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 grudnia 2021r.

Sąd Okręgowy w Suwałkach III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

<b>Przewodniczący:</b>	<b>sędzia Mirosław Kowalewski</b>
<b>Protokolant:</b>	<b>Karolina Dubnicka</b>

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 6 grudnia 2021r. w Suwałkach

sprawy **J. D.**

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o prawo do ekwiwalentu pieniężnego za deputat węglowy

w związku z odwołaniem J. D.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

z dnia 24 sierpnia 2021 r. znak (...)

1. **Oddala odwołanie.**

2. **Odstępuje od obciążania J. D. kosztami zastępstwa procesowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B..**

Sygn. akt III U 559/21

## UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 24.08.2021r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B., powołując się na przepisy ustawy z 17.12.1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2020r. poz. 53 ze zm.) odmówił J. D. przyznania deputatu węglowego. Wskazał, iż z danych w bazie ZUS wynika, iż bezpośrednio przed przejściem na emeryturę J. D. nie był zatrudniony na kolei. Od 01.12.2011r. był zatrudniony na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia w (...).

W odwołaniu od tej decyzji J. D. domagał się jej zmiany i przyznania prawa do wypłaty deputatu węglowego. Podniósł, iż przepis art. 74 ustawy z dnia 08.09.2000r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego (...) należy odczytywać w ten sposób, że prawo do deputatu węglowego przysługuje byłym pracownikom kolejowym, którzy na podstawie tego zatrudnienia uzyskali emeryturę. Nie odnosi się to jedynie do byłych pracowników ostatnio zatrudnionych na kolei, ale do wszystkich byłych pracowników kolejowych, którzy jako emeryci

uzyskali to uprawnienie w oparciu o zatrudnienie na kolei, a nie o inne. W jego przypadku podstawa wymiaru świadczenia emerytalnego została ustalona z okresu pracy na kolei.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie i podtrzymał podstawy skarżonej decyzji.

**Sąd Okręgowy ustalił i zważył, co następuje:**

J. D. (ur. (...)) w dniu 14.07.2016r. wystąpił z wnioskiem o wcześniejszą emeryturę. Decyzją z dnia 30.08.2016r. organ rentowy odmówił mu prawa do wcześniejszej emerytury, ponieważ na dzień 01.01.1999r. nie wykazał 25 lat kresów składkowych i nieskładkowych (a jedynie 21 lat 11 miesięcy 9 dni). Staż pracy w warunkach szczególnych wyniósł 18 lat 6 miesięcy 16 dni.

W dniu 28.07.2021r. odwołujący ponownie wystąpił z wnioskiem o emeryturę, a w dniu 16.08.2021r. zgłosił wniosek o przyznanie deputatu węglowego. Decyzją z dnia 24.08.2021r. przyznano odwołującemu prawo do emerytury na podstawie art. 24 ustawy z 17.12.1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2020r. poz. 53 ze zm.) od dnia 11.08.2021r. tj. od osiągnięcia wieku emerytalnego. Podstawę obliczenia emerytury stanowiła kwota składek na ubezpieczenie emerytalne oraz kapitału początkowego, z uwzględnieniem waloryzacji składek oraz kapitału początkowego, zaewidencjonowanego na jego koncie do końca miesiąca poprzedzającego miesiąc, od którego przysługuje wypłata emerytury. Świadczenie to stanowi równowartość kwoty, będącej wynikiem podzielenia podstawy obliczenia emerytury przez średnie dalsze trwania życia, dla osób w wieku równym wiekowi przejścia na emeryturę ubezpieczonego.

W okresie od 16.05.1980r. do 31.08.2010r. J. D. był zatrudniony stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w (...) Z informacji z dnia 10.08.2021r. (k. 6 akt ZUS), wynikało, że w okresie zatrudnienia w tym zakładzie pracy był uprawniony do otrzymywania ekwiwalentu za deputat węglowy. Ostatni ekwiwalent za deputat węglowy został mu wypłacony za miesiąc sierpień 2010r.

Od 02.09.2021r. do 05.10.2011r. wnioskodawca był zarejestrowany jako osoba bezrobotna i od 02.12.2010r. do 02.09.2011r. był uprawniony do zasiłku dla bezrobotnych.

W okresie od 01.04.1993r. do 31.05.2002r. odwołujący był również zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy w (...). Natomiast od 01.02.1999r. do 31.12.1999r. w wymiarze połowy etatu był zatrudniony w (...)

Od 01.12.2011r. odwołujący był zatrudniony w ramach umowy zlecenia w (...).

Prawo do deputatu węglowego w formie ekwiwalentu pieniężnego dla byłych pracowników kolejowych pobierających emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy jest uregulowane w ustawie z dnia 08.09.2000r. o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa (...) (Dz.U. z 2020r. poz. 292). Rozstrzygnięcie niniejszej sprawy zasadza się na przepisie art. ustawy, który stanowi o prawie do deputatu węglowego - ekwiwalentu pieniężnego:

Art. 74. 1. Byłemu pracownikowi kolejowemu pobierającemu emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy, przyznaną na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin lub przepisów ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. z 1983 r. poz. 144 , z późn. zm. 18)) albo przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2017r. poz. 1383 , z późn. zm. 19)), a także członkom rodziny tego pracownika pobierającym po nim rentę rodzinną przyznaną na podstawie wymienionych przepisów, przysługuje prawo do deputatu węglowego w ilości 1800 kg węgla kamiennego rocznie, w formie ekwiwalentu pieniężnego.

2. Za podstawę ustalenia wysokości ekwiwalentu pieniężnego, o którym mowa w ust. 1, przyjmuje się przeciętną średnioroczną cenę detaliczną 1000 kg węgla kamiennego z roku poprzedzającego rok, w którym ekwiwalent ma być wypłacany, ogłaszaną przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w terminie do dnia 20 stycznia każdego roku, w formie komunikatu, w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”, skorygowaną o

przewidywany w ustawie budżetowej średnioroczny wskaźnik wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych dla gospodarstw domowych emerytów i rencistów na rok planowany.

3. Świadczenie określone w ust. 1 przysługuje również emerytowi lub renciście, który pobiera emeryturę lub rentę z tytułu zatrudnienia w okresach równorzędnych z okresami zatrudnienia na kolei, oraz osobie, której przyznano kolejową emeryturę lub rentę w drodze wyjątku.

4. Prawo do deputatu węglowego nie przysługuje jednak emerytowi lub renciście, jeżeli nie przysługiwało mu w okresie zatrudnienia, z tytułu którego powstało prawo do emerytury lub renty.

5. Ekwiwalent pieniężny, o którym mowa w ust. 1, przyznaje i wypłaca w dwóch terminach wraz z wypłatą emerytury lub renty: w marcu - za okres od 1 stycznia do 30 czerwca i we wrześniu - za okres od 1 lipca do 31 grudnia każdego roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych z dotacji celowej z budżetu państwa.

6. W przypadku przyznania emerytury lub renty po terminie wypłaty ekwiwalentu pieniężnego, ekwiwalent należny od dnia przyznania emerytury lub renty do końca półrocznego okresu, o którym mowa w ust. 5, wypłaca się łącznie z pierwszą należnością z tytułu emerytury lub renty.

7. W przypadku przyznania renty rodzinnej po emerycie lub renciście ekwiwalent pieniężny z tytułu tej renty przysługuje dopiero po upływie okresu, za który został wypłacony emerytowi lub renciście.

8. Emerytom lub rencistom przebywającym w domach pomocy społecznej ekwiwalent pieniężny wypłaca się miesięcznie wraz z wypłatą emerytury lub renty.

9. W przypadku gdy rentę rodzinną pobiera więcej niż jedna osoba, wszystkim tym osobom przysługuje łącznie jeden ekwiwalent. W razie podziału renty rodzinnej ekwiwalent pieniężny ulega podziałowi w częściach równych, odpowiednio do liczby uprawnionych.

10. Emeryci i renciści nabywają prawo do ekwiwalentu pieniężnego z dniem przyznania emerytury lub renty.

11. Prawo do pobierania ekwiwalentu pieniężnego ustaje lub ulega zawieszeniu wraz z ustaniem prawa do emerytury lub renty.

W sprawie kluczowe jest, że interpretacji art. 74 ust. 1 ustawy należało dokonać w kontekście systemu prawa, w którym ten przepis zaistniał, a przede wszystkim z uwzględnieniem wykładni historycznej. Każdy przepis prawa realizuje, bowiem określony cel systemowy, czasami stanowiąc zaszłość systemową. Należy podkreślić, że analiza dotychczasowych uregulowań prawnych, przewidujących prawo do deputatu węglowego z racji pracy na kolei, tj. art. 32 dekretu z 19 stycznia 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin (Dz.U. Nr 8, poz. 27, tj.. (Dz.U. z 1958 r. Nr 55, poz. 273), art. 22 ust. 1 ustawy z 23 stycznia 1968 r o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin (Dz.U. Nr 3, poz. 10) oraz art. 18 ust. 2 ustawy z 28 kwietnia 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin (Dz.U. Nr 23, poz. 99; obowiązująca do 31.12.1998r.) jednoznacznie wskazuje, że na przestrzeni dekad, ustawodawca posługiwał się niezmiennie taką samą formułą prawną, która stanowiła, że osobom pobierającym kolejowe renty lub emerytury, prawo do deputatu opałowego/węglowego lub ulgowego przejazdu i przewozu kolejami albo do obu świadczeń, jednak nie przysługiwało, jeżeli dane świadczenie nie przysługiwało im w zatrudnieniu, z tytułu którego powstało prawo do renty/emerytury. Wymaga podkreślenia, że deputat opałowy/węglowy, wg powyższych przepisów, był przewidziany dla pracowników kolei, którzy następnie zaczęli pobierać z kolei rentę (wg dekretu), czy rentę kolejową lub emeryturę kolejową (wg ustawy z 1968 r. i ustawy z 1983 r.). Wskazane uprawnienie do deputatu, od początku istnienia tej instytucji, zostało więc powiązane z emeryturą kolejową, a przepis był interpretowany w ten sposób, że tylko pracownik kolei, który otrzymywał deputat, w chwili gdy stawał się emerytem/rencistą kolejowym, zatrzymywał prawo do deputatu (tak Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 25.02.2021r. sygn. III Aua 501/20).

Sąd Najwyższy w uchwale podjętej w składzie Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego w dniu 6.07.2000 r., sygn. III ZP 9/00 wskazuje, że świadczenie jakim jest deputat węglowy, zostało przewidziane dla odrębnego, funkcjonującego do 31.12.1998r. systemu ubezpieczeń społecznych (zabezpieczenia społecznego), który to system był zastrzeżony tylko dla pracowników kolei. W tym odrębnym od innych systemie ubezpieczenia społecznego, dopuszczano szereg świadczeń, mających na celu dodatkowe zabezpieczenie kolejarzy i ich rodzin. Stąd też funkcjonowały odrębne renty kolejowe, emerytury kolejowe, kolejowe renty rodzinne, świadczenia zdrowotne udzielane przez publiczne zakłady opieki zdrowotnej, tworzone i utrzymywane przez przedsiębiorstwo państwowe Polskie Koleje Państwowe, a w tym również wskazane deputaty węglowe. Należy podkreślić, że deputat węglowy emerytów i rencistów kolejowych, mimo zakotwiczenia w ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym, nie stanowi świadczenia przysługującego od organu rentowego. Wartość tego świadczenia, jako nieobjętego składką nie była przenoszona do podstawy wymiaru świadczeń. Deputat węglowy był należny od byłego państwowego pracodawcy oraz, pierwotnie i w każdej następnej postaci, również ustalonej po 01.01.1999r. (art. 46a ustawy z 6 lipca 1995 r. o przedsiębiorstwie państwowym "Polskie Koleje Państwowe", Dz.U. Nr 95, poz. 474 ze zmianą wynikającą z art. 164 ustawy emerytalnej, Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), przysługiwał tylko tym byłym pracownikom kolei, którzy nabyli to prawo w okresie zatrudnienia poprzedzającego rentę lub emeryturę i będącego podstawą prawa do emerytury lub renty; a zatem musiało to być zatrudnienie na kolei. Deputat opałowy/węglowy od początku zaistnienia w prawie, był świadczeniem specjalnym, o charakterze wyjątkowym, przewidzianym w warunkach gospodarki opartej na reglamentacji i ograniczonej podaży tego towaru. Charakter deputatu sensu stricto zachował się wyłącznie jako świadczenie należne górnikom, natomiast przydzielanie węgla pracownikom, rencistom i emerytom Polskich Kolei Państwowych było przywilejem, mającym łagodzić trudności w nabywaniu węgla na wolnym rynku, i przysługiwał niezależnie od wynagrodzenia za pracę, renty lub emerytury kolejowej. Deputat węglowy stanowił także swego rodzaju tradycję, powstałą dlatego, że węgiel składowany był na terenach należących do Kolei. Z tych przyczyn, deputat węglowy ustanowiony został jako bezpłatny przydział węgla, co realizowało cel wyposażenia pracowników w dobro reglamentowane, także po ich przejściu na emeryturę lub rentę (por. też § 4 zarządzenia Nr 54 z 6 maja 1992 r. w sprawie przydzielenia emerytom i rencistom kolejowym deputatu węglowego, Dz.Urz. MTiGM Nr 5, poz. 11), a przy tym, w miarę poprawy sytuacji bytowej obywateli, doszło do spełniania świadczenia w pieniądzu, bowiem przydział węgla okazywał się zbędny. Z czasem, w warunkach gospodarki rynkowej, całkowicie nieaktualne stało się uzasadnienie dla twierdzenia, że były pracownik kolei wymaga wsparcia w postaci przydziału węgla, z racji reglamentacji tego dobra.

Aktualnie na gruncie art. 74 ust. 4 ustawy dla przyznania prawa do deputatu węglowego, jako dodatkowego świadczenia do emerytury, wymagane jest przejście na emeryturę z aktywności zawodowej, w okresie której istniało uprawnienie do deputatu węglowego, a tego rodzaju aktywność, to rzecz oczywista zawsze będzie zatrudnienie na kolei. Innymi słowy, tylko zatrudnienie na kolei, z którym wiąże się uprawnienie do realizacji deputatu węglowego, z racji którego to zatrudnienia uprawniony przechodzi na rentę lub emeryturę, daje prawo do deputatu dla emeryta/rencisty. W ten właśnie sposób należy interpretować sformułowanie, że deputat przysługuje w okresie zatrudnienia, z tytułu którego powstało prawo do emerytury. Interpretacja że wystarczy by zatrudnienie z prawem do deputatu stanowiło jedną z przesłanek prawa do emerytury, bądź element składowy tego prawa, jest niedopuszczalna, ponieważ w istocie jest to interpretacja rozszerzająca, która nie może mieć zastosowania do praw przyznanych przez ustawodawcę na zasadzie wyjątku.

W przedmiotowej sprawie, skoro nie ma związku czasowego między zatrudnieniem na kolei (do 31.08.2010r.), a przejściem na emeryturę (11.08.2021r.), to oczywiście J. D. nie przysługuje prawo do ekwiwalentu pieniężnego za deputat węglowy. Nie ma żadnego uzasadnienia prawnego, by przy okazji przyznanego świadczenia emerytalnego z innej podstawy materialnoprawnej, domagał się dodatkowych przywilejów kolejowych. W szczególności prawa do deputatu węglowego nie można wywodzić z funkcji ochronnej emeryta kolejowego, czy rencisty kolejowego, realizowanej w poprzednim ustroju gospodarczym, w ramach odrębnego, a obecnie nieistniejącego systemu ubezpieczeń społecznych. Odwołującemu przyznano prawo do emerytury dlatego, że osiągnął powszechny wiek emerytalny, a emerytura w powszechnym wieku emerytalnym jest innym świadczeniem, niż przewidziana w art. 40 ustawy o emeryturach i rentach z FUS emerytura kolejowa, względnie wskazana w art. 184 ust. 1 w zw. z art. 40 ustawy emerytalnej wcześniejsza emerytura w związku z pracą na kolei w szczególnych warunkach

lub w szczególnym charakterze przed 01.01.1999 r. Nie ma zatem bezpośredniego związku między przyznanym świadczeniem emerytalnym, a dotychczasowym przebiegiem zatrudnienia kolejowego. Przewidziany w art. 74 ust. 1 ustawy o komercjalizacji i restrukturyzacji przedsiębiorstwa państwowego Polskie Koleje Państwowe dodatek w postaci deputatu węglowego, nie jest świadczeniem z zakresu ubezpieczeń społecznych i nigdy takim nie był, skoro deputat węglowy, przyznawany w trakcie zatrudnienia, nie stanowił podstawy wymiaru składek, a tym samym nie odprowadzono od niego składek na ubezpieczenie emerytalne. Zatem z racji tego, że w trakcie zatrudnienia na kolei wnioskodawca otrzymywał deputat węglowy, aktualnie w systemie składki zdefiniowanej, nie może wywodzić żądania wyższego świadczenia emerytalnego. Przez cały okres zatrudnienia na kolei odwołujący pobierał deputat węglowy, jako szczególny przywilej, nie przewidziany dla osób pozostających w powszechnym zatrudnieniu. Jednak na emeryturę przeszedł z zatrudnienia innego niż kolejowe, zatem jako emeryt nie ma prawa do deputatu. To, że wcześniej był pracownikiem kolei, nie oznacza, że prawo do deputatu otrzyma dożywotnio. Wraz z utratą statusu pracownika kolei odwołujący utracił uprawnienie do świadczenia przyznanego tej grupie zawodowej na zasadzie uprzywilejowania.

W związku z powyższym, na podstawie art. 477<sup>14</sup> §1 kpc orzeczono, jak w punkcie 1.

O kosztach rozstrzygnięto w oparciu o art. 102 kpc, zgodnie z treścią którego w wypadkach szczególnie uzasadnionych sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. Przepis ten ustanawia zasadę słuszności, będącą odstępstwem od zasady odpowiedzialności za wynik procesu. Zasada ta jest rozwiązaniem szczególnym, niepodlegającym wykładni rozszerzającej, wykluczającym stosowanie wszelkich uogólnień, wymagającym do swego zastosowania wystąpienia wyjątkowych okoliczności. Nie konkretyzuje on pojęcia wypadków szczególnie uzasadnionych, pozostawiając ich kwalifikację, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności danej sprawy, sądowi (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20.12.1973r. sygn. II CZ 210/73). Podstaw do zastosowania art. 102 kpc należy poszukiwać w konkretnych okolicznościach danej sprawy, przekonujących o tym, że w danym wypadku obciążenie strony przegrywającej kosztami procesu na rzecz przeciwnika byłoby niesłuszne, niesprawiedliwe. Należą do nich zarówno fakty związane z samym procesem jak i leżące poza nim, a dotyczące stanu majątkowego strony, które powinny być oceniane przede wszystkim z uwzględnieniem zasad współżycia społecznego, w świetle których uzasadniona jest ocena, że chodzi o przypadek szczególnie uzasadniony. Natomiast sam stan majątkowy czy sytuacja finansowa strony nie stanowi okoliczności wyłącznie decydującej o zwolnieniu od kosztów procesu w pełnym zakresie, w tym także od obowiązku zwrotu kosztów procesu przeciwnikowi. O ile bowiem taki stan może uzasadniać zwolnienie strony - całkowicie lub częściowo - od kosztów sądowych, co wiąże się z zagwarantowaniem jej prawa do sądu, to nie uzasadnia to zwolnienia takiej strony od obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi, który je poniósł (tak Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 13.11.2014r. sygn. I ACa 596/14, LEX 1621084). Zastosowanie art. 102 kpc jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu orzekającego, do którego oceny należy, czy w sprawie występuje szczególnie uzasadniony wypadek w rozumieniu tego przepisu. Ocena taka nie może być tylko dowolna i powinna być przeprowadzona w każdej sprawie, której okoliczności wskazują, że wypadek taki może zachodzić. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy wyjątkowe okoliczności sprawy nie uległy zmianie w postępowaniu w drugiej instancji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8.07.2011r., sygn. IV CZ 23/11).

Zdaniem Sądu sytuacja procesowa odwołującego zdeterminowana niejednolitym orzecnictwem dotyczącym spornego świadczenia uzasadniała zastosowanie powyższego zwolnienia. Zauważyć też należy, że organ rentowy w odpowiedzi na odwołanie, która została sporządzona przez pracownika organu rentowego niebędącego fachowym pełnomocnikiem, nie zawierała żądania zwrotu kosztów zastępstwa procesowego na wypadek wygranej. Taki wniosek zgłosił fachowy pełnomocnik w trakcie rozprawy, która odbyła się w dniu 06.12.2021r. Zdaniem Sądu znikomy nakład pracy pełnomocnika organu rentowego, którego aktywność ograniczyła się jedynie do poparcia argumentacji wyrażonej w decyzji oraz odpowiedzi na odwołanie i zgłoszenia wniosku o zasądzenie od odwołującej zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, nie mógł być pominięty. Zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego nawet w sytuacji oddalenia odwołania nie może odbywać się na zasadzie „automatyzmu”.

W związku z powyższym orzeczono jak w punkcie 2.